

27810

Vår fågelvärd 29 (1970)

Ornvirkens *Buteo buteo*, sparrvhökens *Accipiter nisus* och blåhökens *Circus cyaneus* förekomst i Sverige vintern 1969/70

Staffan Ulstrand

För första gången har en i SOF:s regi utförd riksinventering inriktats på att belysa några fågelarters vinterutbredning inom landet; alla de tidigare har ägnat häckningsutredningen. Tre rovfågelarter valdes för detta första försök, nämligen ornvirke *Buteo buteo*, sparrvhök *Accipiter nisus* och blåhök *Circus cyaneus*.
Som vanligt har metoden bestått i att genom VF anmoda landets ornitologer att rapportera sina observationer av de ifrågavarande arterna, i detta fall under perioden den 1/12 1969-31/1 1970.

Resultat av enkäten
Ungfär 130 rapporter inkom. Ornvirke nämnades i 55 av dem, sparrvhök i 103 och blåhök i 16. Den landskapsvisa fördelningen framgår av tabell 1.

Beträffande ornvirke erhöles en bild som tyder på att arten vintertid är påtagligt koncentrerad till Skåne, som svarar för ungefär 60% av rapporterna. Utan tvivel är ornvirke också en allmän vinterfågel i detta landskap. Som nedan skall närmare beröras, är emellertid den enhart genom enkätsvaren ymniga bilden inte helt närtvissande. Noteras kan observationer av vinterrävar från så norrliga landskap som Värmland och Västerbotten.

Sparrvhökens landskapsmässiga fördelning torde i inte ringa grad återspegla de aktiva fålornitologernas. Skåne svarar för en knapp fjärdedel av rapporterna. Uppland och Södermanland (= Stockholmsstrakten) för en knapp femtedel, och även Västergötland redovisar ett relativt stort antal. I Västerbotten förefaller sparrvhök också vara ganska väl representerad under vintern. I vilken mån sparrvhök övervintrar i Norrbotten och Lappland, varifrån rapporter saknas, har enkäten inte kunnat upp-
lysa om.

Av de sexton blåhökrapporterna stannar nio från Skåne (alla utom en vid kusten) och fyra från Öland. Med största sannolikhet har dubbelrapportering skett både i Skåne och på

Tabell 1. Landskapsvisa fördelning av enkätsvar gällande förekomst av ornvirk, sparrvhök och blåhök den 1/12 1969-31/1 1970.
Provincial distribution of reports of Buteo buteo, Accipiter nisus, and Circus cyaneus.

Landskap	Ornvirk	Sparrvhök	Blåhök
Skåne ¹	31	24	9 ²
Halland ¹	3	4	—
Blekinge ¹	2	3	1
Småland	1	1	1
Öland	4	3	4 ²
Götaland ¹	—	—	—
Västergötland ¹	5	9	—
Östergötland	2	5	1
Bohuslän ¹	1	2	—
Dalsland	—	3	—
Värmland	1	5	—
Närke	—	1	—
Södermanland	1	10	—
Uppland	3	9	—
Västmanland	1	3	—
Dalarna	—	6	—
Gästrikland	—	—	—
Hälsingland	—	1	—
Medelpad	—	—	—
Härjedalen	—	—	—
Jämtland	—	—	—
Angermanland	—	3	—
Västerbotten	1	6	—
Norrbotten	—	—	—
Lappland	—	—	—
Summa:	55	103	16

¹ Landskapet helt eller delvis täckt av specialundersökning.
² A special survey, not included in this table but presented in Figs. 1-2, was carried out.
³ Dubbelräkning sannolik. Jfr texten.
Some specimens were probably reported by more than one observer.

Öland. Antalet rapporter borde därför troligtvis i stället sättas till sex resp. tre för de båda landskapen.

Av flera anledningar får antalet rapporter antas spegla det verkliga mångförlighallet mellan de tre arterna. För det första lockar en sparsam art till flitigare rapportering; detta har säkerligen höjt blåhökens siffror i jämförelse med de andra. Om alla ornitologer i Skåne hade rapporterat varennda ornvirk de sett, hade det blivit en rik brevskörd för rapportmottagaren! För det andra baserar sig ornvirkesrapporterna ofta på observationer av ett flertal exemplar, medan sparrvhöks- och blåhökrapporterna för det mesta gäller enskilda fåglar. Det är inte görligt att summera antalet exemplar i de olika rapporterna, eftersom inte så få vaknar sifferangivelser ("sparrvhöken har setts flera gånger under vintern" o.d.).

De specialundersökningarna
Skåne
Tillsammans med Sven-Axel Bengtsson, Hans Källander, Berth Persson och Sören Swansson genomförde författaren under december 1969-februari 1970 en vinterfågelinventering i Skåne. Den största delen av Skåne med undantag för de nordligaste delarna. Den försiktig på i korthet följande sätt. På en turistkarta utmärktes de vägar, som så nära som möjligt följde bredvidgradsmärkningarna. Härigenom vanns, att rutterna med avseende på terräng och speciellt fågellokaler låg slumpvis spridda i landskapet. De på så sätt framkomna rutterna fördelades

Figur 1. Resultat av den i texten beskrivna inventeringen i Skåne. Siffrorna anger antal observerade ornvirkar.
Result of a special survey of the occurrence of *Buteo buteo* in Skåne. Figures show the number of buzzards recorded; lines indicate routes traversed by car. Stops were made every 2 kilometers.

Figur 2. Resultat av rovfågelinventeringen vid Västkusten. Varje symbol anger en observerad ormvråk resp. sparvhök.
Open circles show records of Accipiter nisus during a winter survey of part of the west coast of Sweden.

oss fem emellan. De avpattulerades per bil, varvid vi stannade — utan hälsyn till den orgivande terrängens beskickhet men med smärre modifierationer av trafiksäkerhetskal — var annan kilometer och antecknade samliga

under fem minuter iakttaga eller hörda fåglar. Inalles gjordes under hela inventeringen 640 femminutersopp. Mera om metodik och resultat skall redovisas i andra sammanhang, här intresserar oss endast observationerna av ormvråk, sparvhök och blåhök, figur 1.

Ormvråk observerades vid 118 observationspunkter, dvs ungefär 18 % av totala antalet. Antalet exemplar uppgick till 140. Som framgår av figur 1 är ormvråken fördelad över hela den undersökta delen av Skåne, möjligen med en viss koncentration mot de kustnära delarna av landskapet. Med avseende på observationsfrekvensen hamnade ormvråken på delad femteplats bland Skånes fåglar, men i individantal endast på tiugonde plats. Sparvhök iaktogs på sju observationsplatser, dvs ca 1 % av samtliga. Antalet individer var åtta. Av blåhök iaktogs endast ett enda exemplar. Det kan nämnas att blåhöken var ovanligt talrik i Skåne under senhösten 1969, men i samband med det tidiga vinterturrotet kring månadsskiftet november-december, tonades landskapet rätt effektivt.

Inte heller dessa siffror ger naturligtvis någon rättvisande bild av de tre rovfågelarternas relativa talrikhet. Ormvråkens och blåhökens betyende gör dem långt mera lättobserverade än sparvhöken.

Västkusten

Genom förmedling av Uno Unger har ett fånämligt inventeringsmaterial erhållits täckande avsnittet från mellersta Halland (Åkrav) till norra gränsen. Observationerna har huvudsakligen utförts av medlemmar i Göteborgs ornitologiska förening. Enligt Unger rör det sig om minst 81 ormvråkar och 57 sparvhökar samt en enda blåhök (ytterligare ett ex sågs dock några dagar efter undersökningsperiodens slut) som rapporterats från undersökningsområdet. Norr om Helsingstades endast ett ringa antal observationer, något som gäller för både ormvråk och sparvhök och därigenom antyder att orsaken åtminstone delvis kan vara låg fåltornitologisk aktivitet. På kartan figur 2 antecknas koncentrationer av båda de sistnämnda arterna i Göteborgs närmaste omgivning, vid Kungälvskanalen och i den del samt på kuststräcket mellan Varberg och Falkenberg. De i tabell 1 ingående rapporterna av ormvråk från Halmstad är från Halmstadstrakten och omfattar ett re-sevärt antal exemplar, något som visar att den

rika förekomst, som Ungers rapport påvisar, utan avrott anknyter till den skånska.

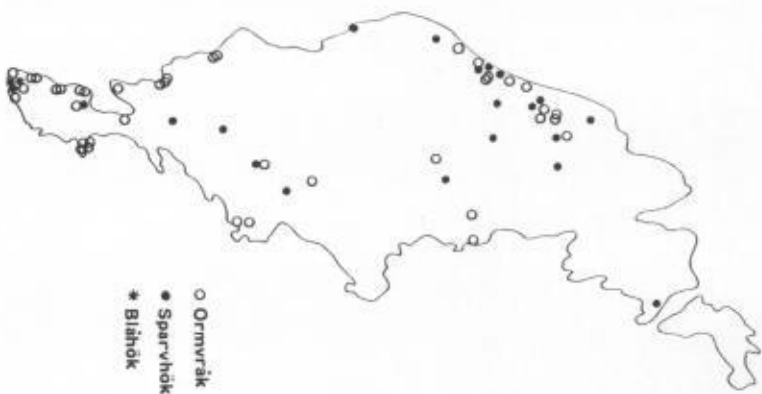
Gotland

Det gotländska ornitologernas resultat har sammansatt och förmedlats av Stig Högström. Sammanlagt föreligger 39 rapporter av ormvråk, 19 av sparvhök och en av blåhök. I några fall är det inte alldeles lätt att avgöra, om samma fågel figurerar i mer än en rapport. Koncentrationen till kusten (figur 3) är skenbar och beror på att pågående anrfågelinventering är intensifierat ornitologernas verksamhet på dessa områden.

Sammanfattning

De rapporter, som ovan redovisas under avsnittet Resultat av enkäten, visar sig, sedan hänsyn tagits till de tre specialundersökningarna, ge en ganska otulständig bild av ormvråkens utbredning. Rapporteringsförhållandet i de olika områdena är ju den självklara anledningen. På Västkusten och på Gotland skedde rapporteringen via energiska lokala rapportmottagare, som stimulerade de enskilda ornitologerna att meddela sina iakttagelser. Det är väl värt att hålla i minnet vid "enkätundersökningar" av räkshavteringens typ, att rapporteringsförhållandet i och för sig är en tänkbar felkälla, och det är av största betydelse att rapportkommitteer och motsvarande lokala organ verkligen ombesörjer vidarefördrän av insamlade data. Ormvråkens vinterturbredning har sin klara tyngdpunkt i södra Sveriges kuststrakter. Det ringa antalet rapporter från Blekinge i tabell 1 beror på att även i detta landskap en sammanfattande rapport inskickats, vilken emellertid innehåller uppgifter om ett stort antal ormvråkar. Det skulle vara intressant att få veta, om ormvråkens nordgräns på västkusten ligger där den synes ligga, eller om arten också förekommer i Bohuslän. På samma sätt skulle det vara intressant att undersöka artens förekomst i Kalmar läns fastlandsdel. Slutligen borde närmare studeras vilket förlopp utbredningsgränsen i norra Skåne har.

En viss skillnad mellan denna bild och den som ges i senaste upplagan av Förteckning över Sveriges fåglar föreligger delvis. Där anges ormvråken övervintra "regelbundet i Sk. sällsyn i det övriga s. Sverige, undantagsvis i m. Sverige". Formodligen beror skillnaden på en

Figur 3. Resultat av rovfågelinventeringen på Gotland. Varje symbol anger en observerad ormvråk, sparvhök resp. blåhök.
Open circles show records of Accipiter nisus, and the asterisk shows a record of Circus cyaneus during a winter survey covering the island of Gotland in the Baltic.

sentida ökning av antalet övervintrande ormvråkar och en vidgning av vinterturbredningsområdet. Båda dessa företeelser omfattas i talrika rapporter, men har inte tidigare varit i tryck belagda och därför inte kunnat inflyta i Förteckningen. Från Gotland rapporteras emellertid svagare tillgång på ormvråk vintern 1969/70 än tidigare.

Vad beträffar sparvhöken ger det erhållna materialet knappast anledning till kommentarer. Utom möjligen att även här Fjörteckningens ordalydelse är i förskitastaste laget. Rapporterna från Västerbottnen antyder att sparvhöken övervintrar även norr om "m. Sverige".

Det ringa antalet blåhökar ger knappast helhetsanledning till några reflexioner.

Under senare år har en del specialundersökningar av övervintrande rovfåglar utförts, tex i Skåne (Ulstrand 1967), Blekinge (Carlsson 1966) och Närke (Gyllin m fl 1968). Påfallande är att de årliga fluktationerna är ganska stora och i stort sett synkroniserade mellan olika delar av landet. Bakgrunden till svängningarna är okänd, även om klimatiska faktorer samt näringstillgången i form av smågnagare ligger nära till hands att misstänka.

Deltagare

Ett särskilt tack rikas till de regionala rapportörerna C.-I. Carlsson, Karlstrom, Stig Högestrom, Vabry, och Uno Unger, Göteborg. Rapporter har dessutom erhållits från följande personer: B.-G. & K.-E. Andersson, J. Andersson, P. Andersson, G. Aulen, P. Axelsson, S. Barr, E. Bengtsson, G. Bodlund, E. Borgstrom, L. Broberg, K. Bylin, J.-A. Backman, K. Carlsson, L. Carlsson, U. T. Carlsson, A. Carlsson, G. Cederholm, H. Cronert, N. Doonan, E. Dorne, S. Edental, R. Ekland, A. Ernmar, K. Eriksson, B. Fahlander, P. Forsberg, L. Frankenberg, K.-E. Fridén, B. Granberg, S.-O. Green, G. Gulliksson, U. Gunnbeck, S. Johansson, L. Jonasson, J. Hansson, L. Hansson, K. Halte, R. Hylbom, A. Hager, B. Hämreldt, S. Jacobson, C. Karlsson, E. Karlsson, J. Karlsson, K. Kaasch, A. Larsson, B. Larsson, S. Larsson, H. Lerner, U. Lerner, M. Lewan, A. Lindqvist, L. Magni, T. Malmberg, J.-E. Malmstigen, J. W. Mascher, C. E.

Mellgren, C. Nederman, A. & C. Nilsson, J.-E. Nilsson, G. Nilsson-Stig, I. Nord, A. Olsson, W. Olsson, U. Olsson, N. Persson, J. Persson, S. Rodebrand, G. Rosqvist, O. Rydén, L. Sandgren, J. Soltenberg, P. Soltenberg, W. Strömblad, W. Sjötorf, R. Thollander, M. Ternberg, T. Tyrberg, P. Wehnul, I. Widerberg, T. Wangner, I. Ahlund, P. Alund, B. Östholm.

Litteratur

Carlsson, C.-I. 1966. Tio års rovfågelräkningar i östra Blekinge kustbygd. - Fåglar i Blekinge (1966): 12-19.
Fjörteckning över Sveriges fåglar, 1970. 6 uppl. Gyllin, R., Johansson, H. och Larsson, K. 1968. Dagrovfåglar och ugglor i Kvismarksalen vintern 1964/65-1966/67. - Var fågelvärld 27: 196-219.
Ulstrand, S. 1967. Rovfågelräkningar 1964/65 och 1965/66. - Medd. Skånes ornitologiska förening 6: 7-9.

Summary: The distribution of common buzzard *Buteo buteo*, sparrow hawk *Accipiter nisus*, and hen harrier *Circus cyaneus* in Sweden, winter 1969/70.

Ornithologists were asked to report all observations of the three above-mentioned species from the period 1 December 1969 to 31 January 1970. The number of reports of the different species is shown in Table 1. Special surveys were carried out in Scania (Skåne), along part of the west coast, and on hazzard winters mainly in the coastal provinces of South Sweden, with scattered records from the inland; many reports suggest a recent increase in numbers and areas involved. The sparrow hawk was found wherever ornithologists were active. A very low number of hen harriers, all from close to the coast, were reported.

Förf. adress: Zoookologiska avd., Ekologihuset, 223 62 Lund.

En häckfågelfauna i södra Småland

Ivan G. Nilsson

Under 1969 inventerades häckfågelfauna i Virestad, Stenbrohult, sydöstra Agunnaryd och omliggande Pikttervud socknar. Området ligger omkring 4 mil sydväst om Växjö och gränsar i öder till Skåne, figur 1. Undersökningen inleddes på sjöar, kärr, mossar och odlingsmarker. Även andra biotoper besöktes men i mindre omfattning. Inventeringar gjordes 39 dygn under april-juli, de flesta under maj-juni. Det mesta arbetet utfördes under morgon och förmiddag. För sparsamma arter är uppgifterna i viss mån grundade på erranden från tidigare år. Sedan slutet av 1950-talet har jag med en del avbrott bedrivit fågelobservationer inom områdets mellersta del. Min bror Ingvar Nilsson har hjälpt mig med en del fältarbete.

Inventerat område

Inventeringsområdet omfattar 460 km² och ligger på den sydsvenska utbergspaltan ovan högsta kustlinjen. Utrberg består huvudsakligen av gnejs men små grönstensområden finns också. Av jordarter dominerar morängrus och lovv. Moränno finns inom ett område på 5 km² varav större delen är uppodlad. Rullstensgrus förekommer i mindre omfattning.

Undersökningsområdet indelades i åtta vegetations typer, vilka översiktligt beskrives nedan. Arealberäkningarna har gjorts med hjälp av uppgifter från lantstyrelsen, generalstabskartor, topografisk karta och egna undersökningar. Vegetationstypens andel av hela undersökningsområdet har angivits i procent.

1. Sjö. Yta: 63 km², 14%. Möckeln, Virestad-sjön, del av Femlingen, del av Steningen, Sjögränssjön, Gåranshultsjön, Fannhultsjön, Koppingsjön, Blersjön, Ångsjön, Elen och Dammen har räknats till denna kategori. Den ojämförligt största är Möckeln (figur 2) med ca 44 km² yta. Sjögränssjön och Dammen är uppodlade och reglerade. Alla övriga sjöar har sänkt, huvudsakligen under perioden 1850-1930. Ursprungligen är sjöarna av näringstätigt typ. Sänkningarna samt närings-

anrikning från åkrar och kloaker gör att flera sjöar visar eutrofa drag. Karaktäristiska växter vid sjöstranderna är pors, starrarter och dfråken. Bladvass, kaveldun och sjöåv växer i de flesta sjöarna men bildar sällan några mäktiga ruggar.

2. Kärr. Yta: 11 km², 2.4%. Åtta sankmarker större än en halv km² samt ett flertal mindre ytor har räknats till denna naturtyp. Om-

Figur 1. Det inventerade området i södra Småland. Vagratt streckade områden markerar större myrar. Punkterade områden sjöar. The investigated area of South Småland. Horizontally hatched areas equal to marshes and peat-bogs; dotted areas equal to lakes.